

ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाले पारेको आर्थिक प्रभाव

रोल्पा जिल्ला जुगार गाउँको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता

परिपूर्तिको लागि समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

लेखमणी खड्का

कक्षा रो.नं. : ३२८

परिक्षा रो.नं. : २८१००७

त्रि.वि. र.नं. : ५-१-४९-७५-२००२

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर काठमाडौँ

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि, समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरमा अध्ययनरत छात्र लेखमणी खड्काको “ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाले पारेको आर्थिक प्रभावबारे रोल्पा जिल्ला जुगार गाउँको अध्ययन” विषयक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार भएको प्रमाणित गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कन एवम् स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा. सुरेन्द्र मिश्र

सह-प्राध्यापक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

मिति : २०७३/१२/.....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि लेखमणी खड्काले तयार गरी प्रस्तुत गर्नुभएको “ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाले पारेको आर्थिक प्रभावबारे रोल्पा जिल्ला जुगार गाउँको अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गर्दा, उक्त उपाधीको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

डा. तुलसीराम पाण्डे

.....

विभागीय प्रमुख

डा. सुरेन्द्र मिश्र

.....

शोध निर्देशक

डा. मिना उप्रेती

.....

बाह्य निर्देशक

मिति : २०७३/१२/.....

प्रतिबद्धता पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको “ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाले पारेको आर्थिक प्रभावबारे रोल्पा जिल्ला जुगार गाउँको अध्ययन” विषयक यो शोधपत्र र यसमा सङ्कलि तथ्याङ्कहरू म आफै स्थलगत अध्ययन, अनुसन्धान र अवलोकन गरी आफैले संकलन गरी समावेश गरेको हुँ । कहिकतैबाट नक्कल गरेको छैन । यदि त्यसो पाइयो भने विभागले गर्ने जुनसुकै कारवाही भोग्न राजीखुसीका साथ प्रतिबद्धता प्रकट गर्दछु ।

.....
लेखमणी खड्का

शोधकर्ता

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग अन्तरगत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधीका लागि स्थलगत अध्ययन सम्पन्न गरी तोकिएको मापदण्ड भित्र रहेर तयार गरिएको शोधअध्ययनको नतिजा प्रस्तुत शोधपत्र हो । यो शोधपत्र “ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाले पारेको आर्थिक प्रभाव बारे जुगार गाउको अध्ययन” विषयमा केन्द्रित रहेको छ । स्थलगत खोज अनुसंधान र अन्वेषण द्वारा गरिने प्रत्येक्ष अध्ययनले अध्ययनकर्ताको ज्ञान, सीप र लेखन कौशलको दायरालाई निकै फराकिलो पादो रहेछ भन्ने तथ्यको उजागर मेरो स्थलगत अध्ययनले म आफैलाई दिलायो । पाठ्यपुस्तक तथा विभिन्न कृतिहरुको एकतर्फी वाचन अध्ययन पश्चात कोराकागजमा त्यसको विवेचना गर्ने परम्परागत प्रणालीभन्दा अध्ययनकर्ता अध्ययनस्थलमा आफै खटेर आफैले आफ्नो अध्ययनको लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप अनुसंधानकार्य संचालन र सम्पन्न गरी सो को यथार्त वस्तुस्थिति बाहिर ल्याउन गरिने शैक्षिक प्रणाली अन्तरगतको अनुसंधानात्मक कार्यक्रम अतुलनीय रुपमा सान्दर्भिक रहेछ ।

मेरो स्थलगत अध्ययन सँगै शोध कार्यलाई पूर्णतादिन आफ्नो व्यस्त समयका वावजुद मलाई मार्गदर्शन गर्नुहुने मेरा आदरणीय गुरु डा. सुरेन्द्र मिश्र प्रति उच्च सम्मानका साथ हृदयदेखी नै आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी मेरो शोध अध्ययनको शिलसिलामा विभिन्न कोणबाट मलाई सल्लाह सुझाव र उत्प्रेरणा दिनुहुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागमा रहनुभएका मेरा सम्पूर्ण गुरुहरु, विभागका कर्मचारीज्यूहरु प्रति आभारी छु । मलाई स्थलगत अध्ययनमा महत्वपूर्ण अभिलेख तथ्याङ्क तथा कार्यक्रमहरुको बारेमा जानकारी उपलब्ध गराईदिनुहुने ग्रामिण विकास नेपाल, रोल्पाका कार्यक्रम प्रमुख अर्जुन डाँगी ज्यूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । मेरो शोध अध्ययनको क्रममा कुनै भन्कट नमानी मलाई साथ-सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण उत्तरदाताहरु प्रति कृतज्ञ छु । अन्त्यमा सवैपक्ष र कोणबाट मेरो शोधअध्ययनमा र शोधपत्र लेखनमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरु प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

विषय सूचि

अध्याय एक परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.१.२ ग्रामीण कृषि विकास आयोजनामा आधारित कार्यक्रमका विशेषताहरु	४
१.१.३ कृषिमा आधारित उत्पादन बढाउनको लागी जमिनको अवस्था	५
१.२ समस्याको कथन	६
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	८
१.४ अध्ययनको महत्व	९
१.५ अध्ययनको संगठन	९

अध्याय: दुई

सान्दर्भिक साहित्यको पुनरावलोकन	१०
---------------------------------	----

अध्याय तीन अनुसन्धान विधि

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१८
३.२: अनुसंधान ढाँचा	१९
३.३ अनुसन्धान पद्दती	१९
३.४ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	२०
३.५ नमुना छनौट	२०
३.६ तथ्याङ्क संकलन विधि	२१

३.७ तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रस्तुती करण	२२
३.८ तथ्याङ्क संकलन गर्दा आईपरेका समस्याहरु	२२
३.९ अध्ययनको सिमा	२३
अध्याय चार अध्ययन क्षेत्रको परिचय	
४.१ भौगोलिक अवस्थिति	२४
४.२ जिल्लाको नामाकरण	२५
४.३ धर्म तथा रहन सहन	२५
४.४ जुगार गाउको परिचय	२६
४.५ जुगार गाउको नामाङ्कन	२६
४.६ आर्थिक जनजीवन	२६
४.७ जुगार गा.वि.स.को जातिगत बनाओट	२८
४.८ जुगार गा.वि.स. मा विभिन्न पेसामा आबद्ध जातजातिका मानिसहरुको विवरण	२९
४.९ सामाजिक सेवा तथा सुविधा	२९
अध्याय पाँच	
विश्लेषण र प्रस्तुती करण	
५.१ जुगारमा सञ्चालित ग्रामीण कृषि विकास आयोजनाको कार्यक्रम	३१
५.२ ऋण लगानी र असुली	३३
५.३ सामुहिक बचत संकलन	३५
५.४ अध्ययन क्षेत्रका मानिसको जातीय बनावट	३६

५.५ अध्ययन क्षेत्रका मानिसहरुको आर्थिक अवस्था	३७
५.५.१ जग्गाको स्वामित्व	३७
५.५.२ आफ्नो कृषि उत्पादनले खान पुग्ने समय	३८
५.५.३ पेशागत विवरण	३९
५.५.४: ग्रामीण कृषि विकास आयोजनामा किसानको सहभागीता	४०
५.५.५ आयोजनाले प्रवाह गरेको ऋण/अनुदान को प्रयोग	४१
५.५.६ ऋण तिर्ने स्रोतको विवरण	४३
५.६ आयोजनाका कमी कमजोरीहरु	४४
५.७ किसानका कमजोरीहरु	४५
५.८ केही जानिफकारसँगको कुराकानी	४५
५.९ आयोजनाका राम्रा र नराम्रा प्रभावहरु	४८
अध्याय छ सारांश तथा निष्कर्ष	
६.१ सारांश	४९
६.२ निष्कर्ष	५६

तालिका सूचि

तालिका नं १ जुगार गा.वि.स. मा वसोवास गर्ने विभिन्न जातजातिका मानिसहरुको जातिगत विवरण	२८
तालिका नं २ जुगार गा.वि.स. मा विभिन्न पेशामा आवद्ध जातिहरुको विवरण	२९
तालिका नं ३ आ.व.२०६५/०६६ देखी २०७२/०७३ सम्म आयोजनाले गरेको कारोबारको विवरण ।	३४
तालिका नं ४ अध्ययन क्षेत्रका उत्तरदाताहरुको जातीय बनावट	३६
तालिका नं ५ उत्तर दाताहरुमा जग्गाको स्वामित्व विवरण	३७
तालिका नं ६ कृषि उत्पादनले वर्षैभरी खाना पुग्ने/नपुग्ने अवस्था	३८
तालिका नं ७ कृषिको अतिरिक्त अन्य पेशामा आवद्ध घरपरिवार को विवरण	४०
तालिका नं ८ उत्तरदाताहरुको ग्रा.कृ.वि. आयोजना सम्बन्धि सुचनाको स्रोत	४१
तालिका नं ९ उत्तरदाताहरुले प्रयोग गरेको ऋण/अनुदान विवरण	४२
तालिका नं १० उत्तरदाताहरुको ऋण तिर्ने स्रोतहरु	४३